

GEORGES DWELSHAUVERS, L'HOME QUE VA SER UTILITZAT PER A COMENÇAR A DESTRUIR L'OBRA CULTURAL DE LA MANCOMUNITAT

JOSEP PICH MITJANA
Universitat Pompeu Fabra¹

JORDI SABATER
Universitat Ramon Llull²

FREDERIC J. PORTA
GRENS de la UPF³

Article lliurat el 2 de novembre de 2020. Acceptat el 12 d'abril de 2021

RESUM

El present article vol explicar l'afer Dwelshauvers, a través del protagonista d'aquest cas de depuració de l'obra cultural de la Mancomunitat que sacsejà Barcelona la primavera de 1924. Georges Dwelshauvers, un prestigiós psicòleg belga, va arribar a Catalunya convidat per la Mancomunitat, amb l'encàrrec d'impulsar un laboratori de psicologia. La tasca que va emprendre d'ençà 1918 no tenia res a veure amb la política, però l'adveniment de la Dictadura i la voluntat d'aquesta de laminar l'obra cultural de la Mancomunitat van convertir el laboratori de Dwelshauvers en la baula feble a través de la qual s'encetà el desmantellament de la institució i de les seves activitats. L'afer va posar de manifest el que era una lluita intensa pel control de la cultura i del sector intel·lectual-professional

1. E-mail: josep.pich@upf.edu
2. E-mail: jsabater@peretarres.org
3. E-mail: frede96@gmail.com

JOSEP PICH MITJANA, JORDI SABATER I FREDERIC J. PORTA

a Catalunya entre primoriveristes i antiprimoriveristes. La campanya del govern dictatorial, amb la col·laboració d'Eugeni d'Ors, contra el psicòleg flamenc i el laboratori que dirigia provocà, com segurament esperaven els partidaris de la Dictadura, una reacció de suport de professors, estudiants i treballadors dels centres culturals i educatius de la Mancomunitat i del catalanisme en general. Emprant l'afer Dwelshauvers com a pretext, la Dictadura aconseguí demolir la Mancomunitat i la seva obra cultural.

PARAULES CLAU

Georges Dwelshauvers, Eugeni d'Ors, Mancomunitat, catalanisme, repressió cultural.

Georges Dwelshauvers, the man who was used to begin the destruction of the cultural work of the *Mancomunitat*

ABSTRACT

This article seeks to explain the Dwelshauvers affair through the protagonist of the case which started the debugging of the cultural work of the *Mancomunitat*, which shook Barcelona in the spring of 1924. Dwelshauvers, a prestigious Belgian psychologist, arrived in Catalonia invited by the *Mancomunitat* to promote a Psychology Laboratory. The work he undertook since 1918 had nothing to do with politics, but the advent of the Dictatorship and its desire to laminate the cultural work of the *Mancomunitat*, made the Dwelshauvers laboratory the weak link, through which the dismantling of the institution and its activities could begin. The affair displayed the intense struggle for control of culture and the intellectual-professional sector in Catalonia between *primoriveristas* and *antiprimoriveristas*. The campaign of the dictatorial government, with the collaboration of Eugeni d'Ors, against the Flemish psychologist and the laboratory he led, provoked, probably expected by the dictatorship, a reaction of support from professors, students and workers of the cultural and educational centres of the *Mancomunitat* and Catalanism in general. Using the Dwelshauvers affair as a pretext, the Dictatorship succeeded in demolishing the *Mancomunitat* and its cultural work.

KEYWORDS

Georges Dwelshauvers, Eugeni d'Ors, Mancomunitat, catalanism, cultural repression.

I. GEORGES DWELSHAUVERS

Georges Dwelshauvers va néixer a Brussel·les el 6 de setembre de 1866 en una família flamenca benestant. El seu pare tenia un important càrrec municipal i la seva mare era una de les habituals de la vida cultural de la capital belga. Va estudiar Filosofia a la Université Libre de Brussel·les, constituïda el 1834 com a alternativa a la universitat catòlica que el bisbat belga havia impulsat a Malines i que el 1835 es convertiria en la Université Catholique de Louvain. La Universitat de Brussel·les es caracteritzà pel seu anticlericalisme i per la vinculació a l'espiritualisme en l'àmbit filosòfic, així com als principis il·lustrats i liberals.

Dwelshauvers protagonitzà la primera crisi de la institució quan, el 1890, sol·licità defensar la seva tesi doctoral sobre la psicologia experimental. Aquesta tesi estava influïda tant pel positivisme com pel naturalisme del filòsof i psicòleg alemany Wilhem Wundt.⁴ Guillaume Tiberghien, professor de Filosofia, Metafísica i Psicologia, alhora que un dels homes forts de la Universitat s'oposà a permetre que pogués defensar-la, perquè les seves argumentacions anirien en contra dels principis de la Université Libre de Brussel·les. Aquesta decisió provocà una gran polèmica, ja que alguns professors i bona part dels estudiants consideraven que la tesi podia ser defensada. En canvi, les autoritats acadèmiques donaren suport a Tiberghien. En iniciar-se el nou curs, els estudiants boicotejaren el discurs del rector i aquest reaccionà autoritzant que la policia entrés a la Universitat per acabar amb el boicot, decisió que va atiar més la tensió. Finalment, el rector dimití. Dwelshauvers va haver de refer la tesi, no va poder presentar-la fins al 1892 i no va poder exercir com a professor agregat de la Universitat fins que el 1897 Tiberghien es va jubilar, tot i que, paradoxalment, ocupà la seva càtedra. Quatre anys més tard es produí una nova crisi sobre la

4. Lluís CALVO (1994), *Tomàs Carreras i Artau o el tremp de l'etnologia catalana*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 45-77; Lluís CALVO (1990), «L'arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya. El projecte noucentista de renovació i institucionalització de l'etnografia catalana», *Revista de Dialectologia y Tradiciones Populares* (núm. 45), p. 43-59.

llibertat de càtedra quan el Consell d'Administració de la Universitat decidí impedir que el geògraf Elisée Reclus hi impartís docència per la seva ideologia anarquista. L'afer va dividir encara més el centre i les protestes dels estudiants es radicalitzaren, fins al punt de crear la Université Nouvelle.⁵

Durant els anys següents, Dwelshauvers es va dedicar a impartir classes de Filosofia i d'Art, en estret contacte amb la psicologia francesa, en especial amb Henri Piéron.⁶ També va estar vinculat amb les avantguardes culturals de la Brussel·les de la Belle Époque, i es dedicà sobretot a la reflexió sobre les relacions entre pensament i art amb el món del teatre, tot traduint Goethe i Lessing, analitzant l'obra d'Ibsen i escrivint una obra inspirada en una tragèdia grega. En aquest període col·laborà en revistes llibertàries i fou un dels primers introductors de Nietzsche al món francòfon, quan publicà *La philosophie de Nietzsche*, el 1908.⁷

Al llarg de les dues primeres dècades del segle xx va escriure nombrosos textos, entre els quals cal destacar una sèrie d'articles publicats entre el 1905 i el 1908, en què criticava la visió d'Henri Bergson sobre la intuïció; el seu primer llibre, *La synthèse mentale*, el 1908, sobre com els processos conscients i els biològics s'integren en la unitat de la vida humana; a *L'inconscient*, el 1916, analitzava les relacions entre consciència i inconsciència, així com el paper que hi juguen les imatges.⁸

En finalitzar la Primera Guerra Mundial, alguns patriotes belgues el titllaren de germanòfil per haver assistit a un concert de música alemanya organitzat per les autoritats ocupants i per estar vinculat amb el nacionalisme flamenc. Possiblement, per aquest motiu hauria acceptat la invitació d'anar a treballar a Barcelona.⁹ El 28 de novembre de 1918 la direcció de la Université Libre

5. DigiThèque Histoire de l'ULB > Historique > Le libre-examen et Université Nouvelle: la première crise. Consultat el 16 d'abril del 2020.

6. W. MALGAND, «Dwelshauvers (Georges)», a H. CARNOY (1987), *Dictionnaire biographique international des écrivains*, Hildesheim: Olms Verlag, p. 274-282; M. SIGUAN; M. KIRCHNER (2001), «Georges Dwelshauvers. Un psicólogo flamenco en Cataluña», *Anuario de Psicología*, vol. 32, núm. 1, p. 92-93; M. SIGUAN; M. KIRCHNER (2006), *George Dwelshauvers i els començaments de la psicologia experimental a Catalunya*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans; M. KIRCHNER; M. C. GIMENO (1986), «George Dwelshauvers (1867-1937). Fundador del Laboratorio de Psicología Experimental de la Mancomunidad de Cataluña», *Revista de Historia de la Psicología*, vol. 7, núm. 4, p. 71-81.

7. MALGAND (1987), p. 278.

8. SIGUAN; KIRCHNER (2006); MALGAND (1987), p. 280-282.

9. El pare de Jardí era advocat del consolat belga i feu d'amfitrió al matrimoni Dwelshauvers quan arribà a Barcelona. E. JARDÍ (1999), *El meu pare i el seu món*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 63.

GEORGES DWELSHAUVERS, L'HOME QUE VA SER UTILITZAT PER A COMENÇAR
A DESTRUIR L'OBRA CULTURAL DE LA MANCOMUNITAT

de Brussel·les acceptà la seva dimissió i l'any següent ja trobem el matrimoni Dwelshauvers a Barcelona.

No hi ha dubte que alguna raó de pes havia d'existir perquè un professor d'una prestigiosa universitat europea acceptés formar part d'una institució no universitària i sense gaires recursos, situada en una ciutat de la perifèria mediterrània. D'altra banda, tenia forts lligams amb el món cultural i intel·lectual alemany, però també amb els psicòlegs francesos, fins al punt que quan es va veure obligat a deixar Barcelona, s'instal·là a París. Això no obstant, segons diverses versions, quan Eugeni d'Ors va perdre la confiança en l'home que havia designat per encapçalar el Laboratori de Psicologia l'hauria acusat davant el consolat belga de ser un espia alemany, encara que com veurem, el responsable de cultura de la Mancomunitat durant la Dictadura, el primoriverista baró de Viver, l'acusà precisament del contrari, és a dir, de treballar per a França.¹⁰ En tot cas, de les possibles simpaties de Dwelshauvers per Alemanya no en quedà constància a Catalunya, on era vist com un notori membre de la cultura francesa, alhora que estigué molt vinculat a l'Institut Francès de la capital catalana.

El pedagog Alexandre Galí, que va conèixer bé Dwelshauvers pel seu treball al Consell de Pedagogia de la Mancomunitat, afirmava que era:

[...] un psicòleg d'una preparació solidíssima, amb aquell fons d'humanitats i aquella base de rigor científic que en algun temps algú havia practicat en el nostre país i que feia molts anys que no s'estilaven. Posseïa el mètode de treball científic amb aquella lligada especial del més sa de les tradicions velles, mai no del tot trencades en el països cultes, i l'esperit de la ciència moderna. Hom veia que no era cap geni, però era un savi, un *savant* en el sentit de concreció i plasmació i categoria que la veritable cultura sol determinar en el món civilitzat.¹¹

El tancament del Laboratori de Psicologia per part de la Dictadura de Primo de Rivera va obligar Dwelshauvers a abandonar Barcelona i a establir-se a

10. J. M. CAPDEVILA (1965), *Eugeni d'Ors. Etapa barcelonina*, Barcelona, Barcino; J. PLA (1969), *Notes disperses. Obra completa. Volum XII*, Barcelona, Destino; JARDÍ (1999).

11. A. GALÍ (1983), *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya 1900-1936. Llibre IX. Ensenyament Universitari*, Barcelona, Fundació Alexandre Galí, p. 300.

 JOSEP PICH MITJANA, JORDI SABATER I FREDERIC J. PORTA

París el 1925.¹² Es convertí al catolicisme i esdevingué professor de la Facultat de Filosofia de l'Institut Catholique, on creà un laboratori en el qual completà recerques que havia iniciat a Barcelona i ensenyà psicologia fins a la seva mort el 1937.¹³ També donà classes de filosofia al catòlic i elitista Collège Stanislas, on defensà uns plantejaments que l'apropaven al neoescolasticisme. El darrer Dwelshauvers se situà, per tant, en una posició ben allunyada dels seus primers anys, ja que a la III República Francesa ser professor d'una universitat catòlica no era una simple opció laboral.

Durant aquests darrers anys publicà *Les mecanismes subconscients*, el 1926, que dedicà a Ramon Turró, un dels principals rivals d'Eugeni d'Ors a l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), amb qui va col·laborar a Barcelona i de qui utilitzava els seus treballs sobre la sensibilitat tròfica; el *Traité de Psychologie*, el 1928, obra en la qual sintetitzà i sistematitzà els resultats de les recerques realitzades en els tres laboratoris que havia dirigit,¹⁴ i el llibre *La Catalogne et le problème catalan*, el 1926, publicat un any després de la seva destitució com a director del Laboratori de Psicologia de la Mancomunitat, on la perspectiva de Catalunya i del *problema català* que transmet als seus lectors és favorable a les tesis catalanistes, ja que afirmava que la seva causa era justa en lluitar per recuperar les llibertats perdudes. També era partidari que Espanya es transformés en una federació, tot i ser conscient de la dificultat d'assolir-la per l'extremat centralisme i uniformisme dels governs espanyols. El llibre va tenir una certa repercussió a Catalunya, i fou molt ben acollit pels catalanistes.¹⁵

1.1 Dwelshauvers i el Laboratori de Psicologia Experimental de la Mancomunitat

El 1914 comença la trajectòria de la Mancomunitat de Catalunya, després d'un llarg i complex procés de gestació marcat per l'enfrontament entre la voluntat

12. S.A. [Sense Autor], «Conferència de Georges Dwelshauvers a la Sorbona», *La Publicitat*, núm. 15846, 2 de gener de 1925, p. 4.

13. S.A. «Dwelshauvers, G- L'étude de la pensée. Méthodes et résultats».- Pierre Téqui, París, 22 francs. «Cours et documents de philosophie», *La Paraula Cristiana*, núm. 124, abril de 1925, p. 332-333.

14. KIRCHNER; GIMENO (1986: 73).

15. G. DWELSHAUVERS (1926), *La Catalogne et le problème catalan*, París, Librairie Félix Alcan.

d'assolir un cert nivell d'autonomia per part del catalanisme i el centralisme extrem que caracteritzava el *règim del 76*, és a dir, el sistema polític canovista. Encara que la Mancomunitat no anava més enllà de la federació de les quatre diputacions catalanes, la nova entitat obria la possibilitat de començar a construir, amb enormes limitacions competencials i una gran migradesa de recursos, un projecte que cercava l'autogovern per defensar la cultura catalana i per modernitzar el país. Per això resultava fonamental una política que impulsés la creació d'infraestructures de tot tipus, així com una política cultural, educativa i científica innovadora i eficaç. Volien formar els treballadors impulsant la formació professional i apropar-se als països més avançats als àmbits tant científics com tecnològics. En aquesta avinentesa, la Mancomunitat creà institucions punteres, entre les quals hi havia el Laboratori de Psicologia Experimental dirigit per Dwelshauvers.¹⁶

1.1.1 El Laboratori de Psicologia Experimental

L'origen del Laboratori el trobem en una de les iniciatives d'Eugeni d'Ors: la creació dels seminaris, tant de Pedagogia com de Filosofia i Psicologia. Volien seguir el model francès del Collège de France o de l'École des hautes études, és a dir, la promoció d'un ensenyament d'alt nivell al marge de la universitat. Els dirigents de la Mancomunitat consideraven que la universitat espanyola es trobava anquilosada, molt allunyada de la realitat europea i que no responia a les necessitats d'una societat moderna, alhora que no tenia en compte la realitat de Catalunya. Per tant, els dirigents de la Mancomunitat volien crear les bases per constituir una nova universitat, moderna, autònoma i catalana.¹⁷

El 1914, quan la Mancomunitat acabava de constituir-se, dedicà una partida d'un milió i mig de pessetes «per Laboratoris i Seminaris allà on l'Estat no els sosté, per a la biologia vegetal, la psicologia experimental, la fonètica, la pedagogia i investigacions especials» i una altra de set-centes cinquanta mil pessetes, «per a crear una Escola d'Estudis Superiors de Pedagogia, amb la seva

16. Sobre la Mancomunitat en general, A. BALCELLS; E. PUJOL i J. SABATER (1996), *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*, Barcelona, Proa-IEC. Vegeu també E. UCÉLAY-DA CAL; J. PICH i A. GONZÁLEZ, *L'aparença d'un poder propi. La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*, Catarroja-Barcelona, Afers, 2019.

17. BALCELLS; PUJOL i SABATER (1996: 465-468); GALÍ (1983: 275-278).

Escola, Laboratori d'assaig i el seu Museu». Aquestes institucions educatives i de recerca les administraria l'IEC.¹⁸

No obstant, no va ser fins al 12 d'abril de 1916 que s'acordà de fundar els Laboratoris de Psicologia Experimental i de Pedagogia previstos el 1914, alhora que per evitar problemes amb el govern central, que havia prohibit que les diputacions i les mancomunitats creessin institucions docents sense autorització ministerial, sol·licitaren el permís per instaurar en cadascun dels laboratoris un seminari de les respectives disciplines científiques. L'objectiu era combinar recerca i docència. Tanmateix, no serà fins al 5 de gener de 1918 que es constituiran ambdós, seminaris-laboratori, sota el control de l'IEC. El de Pedagogia, després de no pocs dubtes i recels, es decidí que l'encapçalés la reconeguda pedagoga italiana Maria Montessori. Aquesta, després de tres anys, va dimitir per desacords administratius i per l'oposició de certs sectors, tant conservadors com dels partidaris d'altres tendències progressistes del món educatiu català als seus mètodes.¹⁹ De fet, aquests són una filosofia d'educació que no era ni és compartida per altres tendències pedagògiques.

A l'altre seminari no hi havia discussió, perquè Eugeni d'Ors n'ocupà la direcció, amb Joan Crexells i Josep M. Capdevila d'agregats, i Salomó Campalans, pare del futur dirigent socialista Rafael Campalans, d'assistent. El problema residia en el fet que D'Ors no era un expert en psicologia i difícilment podia dirigir un laboratori experimental.²⁰

Un possible candidat a responsable de la part de laboratori experimental del Seminari era el doctor Ramon Turró, però hi havia tres problemes importants que dificultaven la seva elecció: la seva avançada edat —havia nascut el 1854—, els seus càrrecs —tant al Laboratori Municipal com a l'IEC— i, especialment, la seva oberta confrontació amb D'Ors. Josep Pla recordava que «el doctor Turró no concedí mai al senyor D'Ors el mínim valor científic, a pesar d'ostentar el càrrec de secretari de la Secció de Ciències de l'Institut».²¹ Per tant,

18. GALÍ (1983: 278-279). Sobre les despeses, els pressupostos i subvencions, vegeu les unitats 2737, 2739, 2886 i 2907 de l'Arxiu de la Diputació de Barcelona.

19. GALÍ (1983: 279-285). Una visió general es pot trobar a J. GONZÁLEZ-AGÀPITO; A. MAYORDOMO; S. MARQUÈS i B. SUREDA (2002), *Tradició i renovació pedagògica. 1898-1939*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat - Institut d'Estudis Catalans.

20. SIGUAN-KIRCHNER (2001: 91-92).

21. PLA (1981: 71). Sobre Turró, M. I. DÍAZ MORENO (2016), *Anàlisi crítica de l'obra psicològica de Ramon Turró i Darder (1854-1926), August Pi i Sunyer (1879-1965) i Emili*

GEORGES DWELSHAUVERS, L'HOME QUE VA SER UTILITZAT PER A COMENÇAR
A DESTRUIR L'OBRA CULTURAL DE LA MANCOMUNITAT

quedava la possibilitat de cercar algun expert estranger. Al Seminari de Pedagogia ja havien nomenat Maria Motessori i, encara que pocs, alguns professors de fora de l'estat treballaven en institucions de la Mancomunitat, com l'Institut de Química Aplicada o la Societat de Biologia.²²

El triat fou, finalment, George Dwelshauvers, una figura idònia si es volia desenvolupar l'experimentació en psicologia seguint l'exemple d'altres països europeus i impulsar la formació psicològica als estudis de l'Escola Normal, que acabaven de constituir.²³ Sobre l'elecció del psicòleg flamenc hi ha dues versions: la que assegura que va ser una iniciativa d'Eugeni d'Ors, i la que defensa que va ser una proposta d'algú procedent de l'àmbit de la pedagogia, com ara Galí.²⁴ Enric Jardí, amb coneixement de causa, és taxatiu sobre la qüestió i assegura que fou D'Ors qui decidí convidar Dwelshauvers perquè encapçalés el Laboratori de Psicologia. El que és segur és que si l'encara totpoderós director del Seminari no hi hagués estat d'acord, el nomenament no s'hauria produït. De fet, D'Ors i Dwelshauvers es conegueren al III Congrés Internacional de Filosofia, celebrat a Heildeberg entre el 31 d'agost i el 6 de setembre de 1908.²⁵

La coneixença prèvia no era sinònim de bones relacions. Segons Pla, «quan fou importat el professor belga Dwelshauvers per ensenyar psicologia, D'Ors hi topà a conseqüència de la insuportable vanitat que el dominava i que arribà a extrems d'irrisorietat mai no vista i en definitiva ben poc acadèmica»,²⁶ posant entre l'espasa i la paret Enric Jardí pare, amic de tots dos.²⁷ És possible que les bones relacions del psicòleg flamenc amb Ramon Turró generessin el ressentiment D'Ors vers al cap del Laboratori de Psicologia que ell havia triat.

Mira i López (1896-1964) dins el context de consolidació de la psicologia científica a Catalunya, UAB.

22. GALÍ (1983: 274).

23. M. SAIZ; D. SAIZ (1996), «El Laboratorio de Psicología Experimental de la Mancomunidad de Cataluña», *Revista de Historia de la Psicología*, vol. 17, núm. 3-4, p. 56.

24. KIRCHNER; GIMENO (1986); SAIZ; SAIZ (1997), «El Laboratorio de Psicología Experimental...»; M. SAIZ; D. SAIZ, «El trabajo experimental de Georges Dwelshauvers en su etapa barcelonesa del Laboratorio de Psicología Experimental de la Mancomunidad de Cataluña», *Revista de Historia de la Psicología*, vol. 18, núm. 1-2; M. SIGUAN (1981), *La psicología a Catalunya*, Barcelona, Edicions 62; SIGUAN; KIRCHNER (2001).

25. Jardí (1967), E. *Eugeni d'Ors. Vida i obra*, Barcelona, Aymà, p. 84-85 i 253.

26. Pla, J. (1977), *Prosperitat i Rauxa de Catalunya. Obra completa. Volum XXXII*, Barcelona, Destino, p. 437.

27. JARDÍ (1999).

 JOSEP PICH MITJANA, JORDI SABATER I FREDERIC J. PORTA

En tot cas, a la primavera de 1919, pocs mesos després de la seva renúncia de la càtedra de la Universitat de Brussel·les, trobem ja Dwelshauvers a Barcelona, on impartí un curs sobre «Els grans psicòlegs de la França contemporània», en què exposava els resultats d'una recerca que estava portant a terme i que culminà amb la publicació de *La Psychologie Française contemporaine* el 1920.²⁸ Aquest formava part dels anomenats Cursos Monogràfics d'Alts Estudis i d'Intercanvi que es venien realitzant des de 1915 en format de seminari, amb l'objectiu de donar a conèixer les principals novetats en la recerca i el pensament europeus. Sovint hi eren convidats prestigiosos professors d'universitats estrangeres, principalment de França, Bèlgica i Alemanya. Entre els participants més il·lustres podem destacar Maria Montessori, Paul Hazard, Abel Rey, Raoul Blanchard o Albert Einstein.²⁹ A més, el 13 de juliol de 1919, Dwelshauvers participà a la segona trobada de l'Escola Superior de Bibliotecàries, amb un conferència sobre el poeta belga Émile Verhaeren, i quan s'inicià el nou curs el nomenaren agregat al Seminari i professor de Psicologia dels Estudis Normals.³⁰

Quan ja era el responsable del Laboratori van decidir que aquest s'instal·lés al recinte de l'antiga fàbrica Batlló, reconvertida en el que la Mancomunitat anomenava Universitat Industrial, tot i no ser estudis universitaris validats per l'Estat; situaren el laboratori al segon pis de l'edifici del rellotge, a l'ala del migjorn, espai on també hi havia l'Escola de Bibliotecàries i les oficines de la Direcció General d'Instrucció Pública. El laboratori comptava amb sales de treball i de biblioteca, així com una de conferències amb capacitat per a una cinquantena de persones.³¹

Durant els dos primers cursos, entre 1918 i 1920, el Seminari-Laboratori no va ser especialment actiu, ja que limità la seva activitat a la docència, a alguna conferència com la de Salomó Campalans sobre l'entropia i al primer curs monogràfic de Dwelshauvers sobre la psicologia francesa. Entre novembre i desembre de 1919, Dwelshauvers participà a l'Escola d'Estiu de la Mancomunitat i hi impartí dotze conferències.³² El curs 1920-1921, amb el psicòleg flamenc ja plenament incorporat, les activitats s'incrementaren: Bertrand Russell hi impartí

28. GALÍ, (1983: 270); KIRCHNER; GIMENO (1986: 71-72); SIGUAN; KIRCHNER (2001: 94).

29. GALÍ (1983: 267-275).

30. S.A. *La Vanguardia*, 8-VII-1919, p. 3; GALÍ (1983: 286).

31. GALÍ (1983: 286).

32. Unitat 2737 de l'Arxiu de la Diputació de Barcelona.

cinc lliçons, s'obrí un curs d'iniciació a la psicologia i Dwelshauvers experimentà sobre el moviment, l'observació interna i la imatge mental.³³ Tanmateix, l'evolució del Laboratori, com tota l'activitat cultural de la Mancomunitat, va rebre l'impacte de la destitució d'Eugeni d'Ors el 1920. Una de les conseqüències de la *defenestració* de l'ideòleg del Noucentisme fou que el 14 de desembre el Consell Permanent de la Mancomunitat decidí dissoldre el Seminari —mantenint, però, les classes de psicologia i els estudis de Dwelshauvers— i elaborar una proposta de reorganització del Laboratori.³⁴

El 8 de març de 1922, el Consell Permanent aprovà les Bases presentades per l'IEC en les quals s'acordà que el Laboratori hauria de desenvolupar la seva activitat tant en els àmbits teòrics com en els pràctics. Establiren que el personal estaria format pel director, que cobrava set mil pessetes anuals, un ajudant que en rebia dos mil —el càrrec fou ocupat per l'esposa de Dwelshauvers, tot i explicitar que fins aleshores havia treballat desinteressadament al Laboratori— i un mosso. També s'establí que el director podia decidir les lliçons i lectures que faria, però que obligatòriament havia d'impartir una conferència cada mes per a donar a conèixer els treballs que duïen a terme. El responsable de l'IEC d'inspeccionar el bon funcionament del centre era el doctor Ramon Turró, alhora que el Laboratori tenia autonomia financera.³⁵

Després de la reestructuració, el Laboratori va ser reinaugurat el 20 d'octubre de 1922, en un acte celebrat a la Sala del Patronat d'Estudiants de la Universitat Industrial, presidit pel president de la Mancomunitat Josep Puig i Cadafalch, al qual assistí un bon nombre de polítics i de professors, inclosos alguns de la Universitat de Barcelona.³⁶ També hi van intervenir Martí Esteve, en representació de la ciutat; Ramon Turró, en nom de l'IEC, i Dwelshauvers, rebatejat com a Jordi pel cronista de *La Veu de Catalunya*. En la seva intervenció Turró va fer un encès elogi del flamenc, assegurant que era la persona idònia per al càrrec, no tan sols per la seva experiència, sinó fonamentalment per la seva condició d'hereu

33. SAIZ; SAIZ (1996: 56-57); GALÍ (1983: 285-286).

34. Vegeu A. NAVARRA (2018), *La escritura y el poder. Vida y ambiciones de Eugenio d'Ors*, Barcelona, Tusquets Editores; J. VARELA (2017), *Eugenio d'Ors (1881-1954)*, Barcelona, RBA; J. RÀFOLS CASAMADA (2001), «La Naturalesa en l'obra d'Eugeni d'Ors, segon secretari general de l'IEC», a *L'aportació cultural i científica de l'Institut d'Estudis Catalans (1907-1997)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, p. 135-143.

35. Acord reproduït per GALÍ (p. 297-298).

36. DWELSHAUVERS (1926: 223-224).

del pensament grec, recollit pels clàssics de l'Escolàstica dels segles XII i XIII, que contraposava al pensament racionalista sorgit del Renaixement. Per la seva part, Puig i Cadafalch assegurà que la cultura catalana ja es trobava en una fase en què no n'hi havia prou amb catalogar, sinó que calia ensenyar i d'aquí venia la creació d'institucions com la Universitat Industrial i el Laboratori que reinaguraven, alhora que es lamentà que l'asfíxia econòmica que patia la Mancomunitat impedia que estiguessin al nivell d'altres països europeus.³⁷

El Laboratori refundat resultà, però, efímer, ja que menys de dos anys després de la seva inauguració oficial deixà de funcionar per decisió de les autoritats de la Mancomunitat designades per la Dictadura encapçalada pel general Primo de Rivera. Poc temps per a fer-ne un balanç, però el que podem afirmar és que el seu tancament impedí el desenvolupament de sinergies entre l'escola biològica catalana, amb Turró al capdavant, i els plantejaments que desenvolupava Dwelshauvers.³⁸

1.1.2 L'«afet Dwelshauvers» i la queixa en contra de la Dictadura de les classes mitjanes professionals catalanistes

El cop d'estat del capità general de Catalunya Miguel Primo de Rivera, el 13 de setembre de 1923, implicà l'inici de la fi la Mancomunitat. Cinc dies després del pronunciament, el 18 de setembre, un decret prohibia l'exhibició de la senyera i l'ús públic del català, mentre es produïa la detenció d'activistes i la clausura de centres contraris als objectius de la Dictadura. La repressió no es limità al catalanisme, sinó que afectà tots els que s'oposaven a la dictadura. La vigília de Nadal, Puig i Cadafalch s'exiliava a França. El 30 de gener de 1924 el general Losada proposava Alfons Sala com a nou president de la Mancomunitat, alhora que es constituïa un nou Consell Permanent en el qual Darius Rumeu, baró de Viver, era vicepresident, conseller de Cultura i el personatge més rellevant després de Sala.³⁹

37. S. A. «Inauguració del Laboratori de Psicologia Experimental», *La Veu de Catalunya*, 21 d'octubre de 1922, p. 11.

38. M. SAIZ; D. SAIZ (1993), *El establecimiento de la psicología científica en España*, Barcelona, Avesta; SAIZ; SAIZ (1996: 54-55); KIRCHNER; GIMENO (1986: 77-78); GALÍ (1983: 301).

39. Sobre la dictadura a Catalunya és fonamental M. ROIG I ROSSICH (1992), *La Dictadura de Primo de Rivera a Catalunya, un assaig de repressió cultural*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Sobre la Mancomunitat sota la Dictadura, BALCELLS; PUJOL i SABATER

GEORGES DWELSHAUVERS, L'HOME QUE VA SER UTILITZAT PER A COMENÇAR
A DESTRUIR L'OBRA CULTURAL DE LA MANCOMUNITAT

El nou president de la Mancomunitat encapçalava el sector que considerava que calia mantenir-la, però convenientment depurada i descatalanitzada, mentre que el baró defensava posicions encara més intransigents que en pretenien la destrucció.⁴⁰ Tanmateix, ambdós estaven d'acord que no n'hi havia prou d'haver tret del Consell i de l'Assemblea tant els catalanistes com els opositors al nou règim, ja que volien purgar la corporació i totes les seves institucions de contraris al règim dictatorial. En aquestes circumstàncies, Dwelshauvers continuava amb les seves conferències, com la que dedicà a «La morale française contemporaine» a l'Institut Francès.⁴¹ Els partidaris de la Dictadura iniciaren la seva *neteja* a l'Escola d'Agricultura, el 27 de febrer, mentre que el 7 de març suprimien l'Escola de Funcionaris de l'Administració Local.⁴² El següent pas apuntava al conjunt de les institucions educatives i culturals.

El 9 d'abril de 1924 el Consell Permanent aprovà la proposta de Rumeu de crear una comissió per a investigar el funcionament administratiu i científic de l'IEC i per a informar sobre quins organismes de l'Institut calia reformar, ampliar i lligar més a la Universitat i quins altres «conviene suprimir por inútiles o de SOSPECHOSA ORIENTACIÓN [la majúscula és de l'original]». El conseller de Cultura i futur alcalde de Barcelona adduïa de manera genèrica suposades irregularitats de l'IEC, però sobretot se centrava en el Laboratori de Psicologia Experimental. Al seu dictamen, el baró de Viver assegurava que «alguna institución, en lugar de desarrollar la cultura de nuestro país [servia] para completar la de otro país extranjero, que, aunque ello sea triste pero es preciso confesar, la tiene más desarrollada que el nuestro», i posava com a exemple el Laboratori, constituït, deia, per «un respetable matrimonio extranjero» que mantenia, però, una relació directa amb el Laboratori de la Sorbona i que en lloc d'editar els seus propis annals, publicava els resultats de les seves recerques a *L'Année Psychologique* de la universitat parisenca. Viver també va

(1996: 218-250) i E. UCELAY-DA CAL (1987), «La Diputació i la Mancomunitat», a *Història de la Diputació de Barcelona*, vol II, Barcelona, Diputació de Barcelona.

40. S.A. «La nova Mancomunitat. El senyor Sala ha manifestat que l'obra feta té molt de bo, i que, per tant, cal conservar-la i enaltir-la», *La Publicitat*, núm. 15631, 2 de febrer de 1924, p. 4.

41. S.A. «Conferència Dwelshauvers», *La Publicitat*, núm. 15622, 22 de gener de 1924, p. 6.

42. D. MARTÍNEZ FIOU (2010), *Els sindicats de funcionaris de la Generalitat de Catalunya (1931-1939)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; del mateix autor (2019), *Leviatán en Cataluña. La lucha por la administración de la Generalitat republicana (1931-1939)*, Sevilla: Espuela de Plata.

 JOSEP PICH MITJANA, JORDI SABATER I FREDERIC J. PORTA

posar en entredit i de manera burleta el valor dels experiments realitzats al laboratori. De fet, no era la primera vegada: ell mateix i el president Sala ja els havien qualificat abans d'«experimentos recreativos». Per acabar, denuncià que el nomenament del director s'havia realitzat sense convocar cap concurs i que a més, es va prescindir de l'única condició indispensable per ingressar en un organisme de la Mancomunitat, «el conocimiento de los idiomas catalán y castellano».⁴³

A què responia que el baró de Viver es fixés de manera tan especial en un Laboratori que dirigia un professor belga? Alguns han mantingut que rere la *purga* hi havia la mà oculta del ressentit D'Ors. A tall d'exemple, ja hem explicat que D'Ors hauria denunciat al consolat general belga que Dwelshauvers era un espia alemany. Enric Jardí pare, amic d'Eugeni d'Ors, i assessor legal del consolat hagué d'intervenir per mostrar que no hi havia cap fonament en les acusacions del Pantarca.⁴⁴ En tot cas, segons la versió de Capdevila i Pla, D'Ors no es donà per vençut i poc després del cop d'estat del general Primo de Rivera, visità el nou ponent de Cultura, el baró de Viver, per donar-li informació sobre el Laboratori. Enric Ucelay-Da Cal també ha fet seva aquesta teoria, quan afirma que Xènius oferí al baró «suggeriments sobre el millor punt d'atac a l'edifici burocràtic heretat dels regionalistes, centrant-se en el director, un *visiting*-professor belga, del Laboratori de Psicologia Experimental». La revista *Ressorgiment* publicada pels catalanistes de Buenos Aires donava per certa la intervenció de D'Ors a l'atac contra el Laboratori de Psicologia. Possiblement, per a ell, colpejar la Mancomunitat que l'havia *defenestrat*, a través de Dwelshauvers, que tot deure-li el càrrec era amic de Turró, podia tenir un doble atractiu.⁴⁵

En tot cas, més enllà de la possible intervenció de D'Ors, un Laboratori de Psicologia Experimental, que encara no havia tingut temps de quallar, alhora que es dedicava a un tipus de recerques que per la seva novetat alguns qualificaven de poc científiques i era dirigit per un professor estranger amb la seva dona, podia ser un bon punt de partida per al desmantellament progressiu de l'obra cultural i educativa de la Mancomunitat. A més, Dwelshauvers, que tenia vint-i-sis

43. Vegeu el document a S.A., «Institut d'Estudis Catalans», *La Publicitat*, 12 d'abril de 1924, p. 4.

44. Les comunicacions internes de la Mancomunitat cooptada per la Dictadura en parlen. Unitats 3743 i 3752 de l'Arxiu de la Diputació de Barcelona.

45. PLA (1969: 84); CAPDEVILA (1965), UCELAY-DA CAL (1987, II: 220 i *sq*); ROIG I ROSSICH (1992:142-143).

GEORGES DWELSHAUVERS, L'HOME QUE VA SER UTILITZAT PER A COMENÇAR
A DESTRUIR L'OBRA CULTURAL DE LA MANCOMUNITAT

alumnes al seu càrrec, cobrava un dels sous més alts dels professionals de les escoles de la Mancomunitat, quatre mil pessetes.⁴⁶ Al baró de Viver, pertanyent al sector més dur dels dirigents de la Dictadura a Barcelona, l'afer li servia també per posar en dificultats el posicionament dels més moderats encapçalats pel seu rival al capdavant de la Mancomunitat, Alfons Sala.⁴⁷

Malgrat el context de Dictadura i de repressió, la resposta catalanista a l'afer no es feu esperar. Un nombrós grup de professors i funcionaris de la Mancomunitat i de l'IEC, encapçalat per Alexandre Galí, Pau Vila, Josep Maria Capdevila i Ferran Valls i Taberner, promogué una campanya d'adhesions a Dwelshauvers.⁴⁸

El 10 de juny de 1924, un cop finalitzat l'afer, es publicà un opuscle anònim en què s'explicava el desenvolupament dels esdeveniments i es defensava tots els professionals relacionats amb les escoles de la Mancomunitat.⁴⁹ Roig i Rossich afirma que l'opuscle podria ser obra d'Alfons Maseras o de Ferran Valls i Taberner.⁵⁰ Per força havia de ser algú relacionat amb les escoles de la Mancomunitat, vista l'exhaustiva enumeració i la precisa informació de què fa gala.

El 15 d'abril de 1924 la premsa publicà la carta de suport al director del Laboratori, datada del dia anterior. La signaven una vintena de personalitats, però encara s'estaven recollint signatures, i aquestes superaren les cent quaranta.⁵¹ La llista l'encapçalaven dos catalanistes catòlics com eren l'historiador Valls i Taberner i el prevere Carles Cardó, seguits d'una àmplia representació del món educatiu, cultural i científic català, des de Pompeu Fabra fins a Carles Riba, passant pel metge Jesús Maria Bellido; el pedagog musical i director de l'Escola Municipal de Música de Barcelona Joan Llongueras; l'enginyer agrònom August Matons; el director dels serveis tècnics d'agricultura de la Mancomunitat de Catalunya, Jaume Raventós; el geògraf i pedagog Pau Vila, entre d'altres

46. Unitats 3743 i 3752 de l'Arxiu de la Diputació de Barcelona.

47. SIGUAN; KIRCHNER (2006: 21).

48. GALÍ (1983: 301-302).

49. S. A. [A MASERAS? O F. VALLS TABERNER?], *La destitució dels professors de la Universitat nova de Barcelona* [Barcelona: s. n., 1924?].

50. ROIG I ROSSICH, *La Dictadura de Primo de Rivera...*, (1992: 124, n 37).

51. S. A., «La destitució dels professors», *La Veu de Catalunya*, 4 de maig de 1924, p. 3; F. VILLAGRASA (2015), *Mancomunitat i ciència, la modernització de la cultura catalana*, Catarroja-Barcelona-Palma, Editorial Afers, p. 77-82.

 JOSEP PICH MITJANA, JORDI SABATER I FREDERIC J. PORTA

professors de les escoles de la Mancomunitat com Ramon d'Alòs, que a més era secretari de l'IEC, el caricaturista i pintor Feliu Elias *Apa*, l'historiador Francesc Martorell, el professor de Filosofia i Pedagogia, alhora que bibliotecari de la Mancomunitat, Josep Ferran i Majoral, el professor de teoria i pràctica de la indústria tèxtil Pau Rodon, el naturalista Salvador Maluquer i les professores d'ensenyament domèstic Concepció Ferran, Montserrat Sastre i Carme Rodon.⁵²

La carta adreçada a Dwelshauvers començava afirmant que els sotasignats, «moguts pels sentiments de solidaritat intel·lectual, d'afecte al noble company i d'amor a l'obra integral de la cultura catalana» volien expressar la seva simpatia i el reconeixement de la importància de la tasca docent i de la labor d'investigació científica que aquell estava portant a terme. A més, mantenien que com a mínim resultava «inadequat que un dictamen administratiu es faci servir de bandera de combat polític, prejutjant contra la vàlua científica d'un esforç que ens ha reportat l'honor de col·laborar amb la Sorbona, i ha contribuït una vegada més, a relacionar la nostra cultura amb els grans centres d'activitat intel·lectual d'Europa». També denunciaven «la vulgar descortesia i la insinuació malvolent» que s'havia utilitzat contra el director del Laboratori. El text acabava amb una «ratificació de fidelitat constant al nostre esperit, proclamant per damunt d'obstacles episòdics i de dificultats molestes, però estèrils, la nostra fe infrangible en l'ideal de la civilització catalana».⁵³

El mateix 15 d'abril de 1924 *La Publicitat* publicava la carta que els envià Dwelshauvers. En ella, el psicòleg flamenc qualificava el dictamen de Rumeu, que també havia publicat la premsa, d'injuriós, fins al punt de considerar, potser

52. S. A., «Una carta a M. Dwelshauvers», *La Veu de Catalunya*, 15 d'abril de 1914, p. 5.

53. *Id.* Sobre la rellevància dels intel·lectuals professionals és molt remarcable la tasca del Grup d'Estudis d'Història de la Cultura i dels Intel·lectuals (GEHCI) de la Universitat de Barcelona encapçalat pel professor Jordi Casassas. Vegeu http://www.ub.edu/gehici/index_cat.htm. Consultat 9/4/2021 8:44. Algunes de les obres més significatives són les següents: J. CASASSAS «La configuració del sector "intel·lectual-professional" a la Catalunya de la Restauració (a propòsit de Jaume Bofill i Mates)», *Recerques*, núm. 8, (1978), p. 103-131; del mateix autor (1989), *Intel·lectuals, professionals i polítics a la Catalunya contemporània (1850-1920)*, Sant Cugat del Vallès, Els Llibres de la Frontera, i «La història cultural i intel·lectual professional. Una visió personal», *Cercles: revista d'història cultural*, núm. 1, (1998), p. 6-11. Sobre l'activitat del GEHI, el mateix Casassas ha sintetitzat la seva evolució a «Quinze anys. Una biografia intel·lectual col·lectiva», *Cercles: revista d'història cultural*, núm. 7, (2004), p. 6-11. Vegeu també J. CASASSAS [coord.] (1999), *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya (1808-1975)*, Barcelona, Pòrtic.

cercant una sortida, que no era possible que emanés d'una alta personalitat responsable i que pel seu estil semblava més fruit de «la malvolença d'algun funcionari subaltern o d'algun criat» que havia abusat de la bona fe del baró. Però sobretot la carta era una resposta a les acusacions que s'havien fet en contra seva. Dwelshauvers afirmava que el Laboratori no depenia de la Sorbona, sinó exclusivament de l'IEC; que publicar a *L'Année Psychologique* prestigiava el centre, perquè era una revista internacionalment reconeguda i que, a més, estava previst publicar uns *Annals* propis, però la recerca requeria temps, «exigeix un treball molt més llarg i penós que el que s'imaginien els autors de crítiques indocumentades». Desmentia que no sabés ni català ni espanyol, ja que als seus informes utilitzava ambdós idiomes i que si als Estudis Normals feia les classes en francès era perquè els estudiants milloressin el coneixement de l'ús científic d'una llengua que havia esdevingut «un mitjà d'expressió universal». També considerava normal que l'haguessin nomenat sense concurs, ja que «en tots els països civilitzats, quan un professor estranger és conegut i prestigiós no se'l sotmet a proves, entre d'altres coses perquè en sap més que els seus potencials examinadors». I, finalment, defensava els temes estudiats al Laboratori, que havien estat presentats de manera «deformada, amb voluntat de ridiculitzar», remetent-se als informes presentats pel doctor Turró davant l'IEC, alhora que remarcava la importància del Laboratori, perquè com s'ha mostrat a tots els països civilitzats, no es pot fer psicologia sense experimentació, així com també pel seu impacte pràctic, ja que:

Des d'aquest punt de vista, el nostre Laboratori ha servit seriosament els alumnes dels Estudis Normals, els quals, desproveïts de coneixença psicològica, han après al nostre costat de servir-se dels mètodes més precisos, fins al punt de poder realitzar treballs importants i originals de psicologia pedagògica, experimentant entre els alumnes de les escoles públiques de Barcelona.

Dwelshauvers acabava la seva carta recordant que un estranger tenia drets, que els podia reclamar per via diplomàtica i conclouïa que el Laboratori «està íntimament lligat a la vida intel·lectual de Catalunya».⁵⁴ Aquesta va ser l'única

54. G. DWELSHAUVERS, «A propòsit del Laboratori de Psicologia Experimental», *La Publicitat*, 15 d'abril de 1924, p. 1.

 JOSEP PICH MITJANA, JORDI SABATER I FREDERIC J. PORTA

manifestació pública que feu Dwelshauvers. El 1926, quan ja residia a París, al seu llibre *La Catalogne et le problème catalan* dedicà unes quantes pàgines a l'afer que implicà que perdés la seva feina a Barcelona. La seva explicació es fonamentava a argumentar que els partidaris de la Dictadura volien tant perseguir el catalanisme com donar un cop de gràcia a l'IEC i el van utilitzar a ell, per ser estranger i perquè el Laboratori era una institució amb investigacions psicològiques pioneres. També estava dolgut de la *grossièreté* del llenguatge utilitzat i de la manca de fonaments de les acusacions. Així explica que li van encarregar, com també feien altres països, la creació d'un laboratori experimental i l'organització de l'ensenyament de psicologia, tot garantint-li estabilitat laboral i que el seu treball sempre va tenir l'aprovació, tant de la Mancomunitat com de l'IEC. Les noves autoritats de la Mancomunitat nomenades per la Dictadura, que en cas d'haver intentat avaluar la seva tasca no haurien pogut qüestionar el seu valor científic ni el de el del Laboratori, s'inventaren la maledicència que treballava per a França. Dwelshauvers s'esplaia en aquesta qüestió, tot assegurant que els germanòfils eren molt abundants a Espanya i que els nous dirigents de la Mancomunitat ho eren de manera oberta, fins al punt d'organitzar una exposició del llibre alemany el 1925. Per això, no haurien perdonat que la Mancomunitat manifestés sempre la seva amistat a França i que els catalans fossin majoritàriament francòfils, fins al punt d'enviar voluntaris a lluitar amb els aliats.⁵⁵

En tot cas, el 28 d'abril de 1924, els dinou primers signants de la carta de suport a Dwelshauvers van ser cridats per la Secretaria de la Mancomunitat. Aquests hi van anar preparats i van presentar un document subscript per tots els signants en què expressaven el seu convenciment que «per actes realitzats fora de la càtedra i del servei i per escrits de caràcter no oficial» ningú havia de ser sotmès a expedient administratiu i manifestaven que si es volia atribuir un caràcter delictiu a la carta, malgrat no contenir cap injúria, exercirien el seu dret d'acudir als tribunals.⁵⁶

La resposta de la nova direcció de la Mancomunitat fou ràpida. L'1 de maig tots els signants del document d'adhesió van rebre un ofici del Consell Permanent en què se'ls donava un termini de cinc dies per retractar-se de «las frases de

55. DWELSHAUVERS (1926: 120-122).

56. S. A., «La lletra al prof. Dwelshauvers», *La Veu de Catalunya*, 30 d'abril de 1924, p. 3. Vegeu els expedients que es troben a les unitats 3743 i 3752, i al lligall núm. 4486 de la UI 70. Arxiu de la Diputació de Barcelona.

notoria descortesía y despectivas para el consejero de la Mancomunidad señor Barón de Viver», ja que «representan una falta grave de respeto al superior» amb l'agreujant d'haver estat publicades a la premsa. En cas de no retractar-se'n, se'ls notificava que serien destituïts.⁵⁷ Mentrestant, els nous dirigents de la Mancomunitat pressionaren els professors i treballadors de la institució perquè retiressin la seva signatura de la carta. Tant el president Alfons Sala com el baró de Viver declararen a la premsa que a tots els que no rectificassin els seria aplicat el reglament de manera estricta.⁵⁸ Rumeu es va mostrar especialment contundent, manifestant als periodistes que tot el que estava passant era molt dolorós, però que no estaven disposats a consentir que es faltés en el més mínim a la disciplina, perquè per damunt de tot calia mantenir el principi d'autoritat, i afegí que:

Aquest camí de destituir i de suprimir tots els càrrecs que considerem innecessaris, és poc agradable i sobretot gens a propòsit per conquerir voluntats. Bé sap Déu que desitjaria poder omplir de favors a tothom, amb la qual cosa m'estalviaria molts mal-de-caps, però per damunt de tota conveniència personal hi ha la missió que ens hem imposat els qui regim actualment la Mancomunitat, la qual missió es redueix, en primer terme, a no tolerar abusos i a suprimir tot el que sigui necessari.⁵⁹

En altres paraules, no es tractava només d'una qüestió de mera disciplina, sinó que els nous caps volien capgirar del tot la política cultural i educativa de la Mancomunitat catalanista. En tot cas, sembla que les pressions no tingueren gaire efecte. Segons Galí, els qui es feren enrere no passaren de la dotzena, la majoria, assegura, més «per feblesa o errada que per traïció».⁶⁰ Per la seva part, els estudiants se solidaritzaren amb els professors i amenaçaren d'abandonar les aules, mentre que les alumnes de l'Escola de Bibliotecàries pressionaren per carta als professors que no s'hi havien adherit per tal que ho fessin. Els estudiants dels Estudis Normals van adreçar una carta al baró, però no aconseguiren ni

57. S. A., «La destitució dels professors», *La Veu de Catalunya*, 4 de maig de 1924, p. 3.

58. S. A., «El cas del Prof. Dwelshauvers», *La Veu de Catalunya*, 1 de maig de 1924, p. 5; «La destitució dels professors», *La Veu de Catalunya*, 4 de maig de 1924, p. 3.

59. *Ibid.*

60. GALÍ (1983: 395).

que el polític la rebés ni que la premsa, sotmesa a la censura, se'n fes ressò i no va poder publicar-se fins que *Ressorgiment*, la revista catalanista de l'Argentina, la publicà el juny de 1924.⁶¹ En ella manifestaven la indignació que sentien per unes paraules «filles d'una perversa informació, d'una mala passió, o d'un odi encobert o mal dissimulat»; reivindicaven «l'honorabilitat, la competència i el bon zel» que el professor Dwelshauvers posava «en els seus treballs per tal que els nostres esforços, els de Catalunya, es posin, si més no, al mateix nivell dels més elevats del món» i asseguraven que «la psicologia experimental per molt recreativa que la considereu, seguirà essent experimental a despit vostre».⁶²

El 7 de maig es produí el darrer intent per evitar la ruptura definitiva. Una comissió del professorat es va entrevistar amb el professor de l'Escola del Treball i diputat provincial Antoni Robert, en representació de Sala i de Viver. El resultat fou un document en què els professors afirmaven que amb la carta de suport a Dwelshauvers «no varen tenir altre propòsit que el de defensar el prestigi professional d'un company» i que no hi havia «hagut propòsit d'ofendre a ningú». Però la direcció de la Mancomunitat va considerar que el document era insuficient. Volien una rectificació oberta i completa.⁶³

Dos dies després, el 9 de maig, el Consell Permanent va signar l'acord de destitució dels professors, funcionaris i treballadors que havien firmat la carta, argumentant que no havien rectificat com se'ls havia instat, a més de declarar nul el nomenament de Dwelshauvers per la seva condició d'estranger.⁶⁴ Encara el 23 de maig tres professors de l'Escola d'Alts Estudis Comercials, el republicà Pere Coromines,⁶⁵ el secretari del Foment del Treball Nacional, Pere Gual Villalbí, i el regionalista Miquel Vidal i Guardiola, que no havien signat el document d'adhesió, van fer l'últim intent de redreçar la situació, enviant una carta, en nom de les escoles i dels estudiants, a Alfons Sala, en què argumentaven que la carta dels seus companys per la qual havien estat acomiadats tan sols responia a «una significació substancialment ideal i cavalleresca». Per tant, sol·licitaven la readmissió de tots els destituïts. El Consell els va respondre que ja havia oblidat

61. S. A. *Ressorgiment*, any 9, núm. 94 (maig de 1924), p. 1507-1509.

62. S. A. [A MASERAS? O F. VALLS TABERNER?] (1924?: 20-21); ROIG I ROSSICH (1992: 129-130).

63. *Ibid.*, p. 24-25.

64. *Ibid.*, p. 132-136.

65. P. COROMINAS (1974), *Diaris i records. De la Solidaritat al catorze d'abril*, Curial, Barcelona, p. 407.

GEORGES DWELSHAUVERS, L'HOME QUE VA SER UTILITZAT PER A COMENÇAR
A DESTRUIR L'OBRA CULTURAL DE LA MANCOMUNITAT

l'ofensa, però també tenia «el deure de sostenir el principi d'autoritat pel bé de la joventut que tants exemples té rebuts de despreciar-la». Després de la negativa de readmetre els professors i funcionaris acomiadats, els tres professors que els havien defensat també dimitiren.⁶⁶

Les reaccions no es feren esperar. Els professors van presentar un recurs que no prosperà, els estudiants es declararen en vaga i institucions com la Federació de Tècnics de Catalunya o l'Associació d'Enginyers Industrials van protestar oficialment, com també ho feu el consolat belga. El 29 de novembre de 1924, Nicolau d'Olwer, que no havia estat acomiadat de l'Escola de Bibliotecàries, publicà una carta en què afirmava que també era un dels signants de la carta de solidaritat amb el professor flamenc i que, per tant, es considerava acomiadat de les seves tasques docents com la resta de signants.⁶⁷

A París es va constituir un Comité de Rapprochement Universitaire impulsat per Abel Rey i presidit per la comtessa de Noailles, al qual s'adheriren més d'un centenar de professors universitaris i de l'Institut Francès.⁶⁸ La censura de la Dictadura espanyola evità que aquests gestos agafessin volada i el moviment de resposta no va anar més enllà. Tampoc a nivell internacional, en part, segons Galí, perquè el mateix Dwelshauvers el va voler *refredar*.⁶⁹

La conseqüència va ser la supressió de l'Escola d'Alts Estudis Comercials, de l'Escola d'Infermeres, dels Estudis Normals, de l'Escola Superior dels Bells Oficis, de la Secció d'Ensenyament Domèstic, del Laboratori de Psicologia, de l'Extensió d'Ensenyament Tècnic, de l'Escola d'Estiu, de la càtedra de gramàtica catalana, de l'Escola Montessori, del *Butlletí dels Mestres* i dels *Quaderns d'Estudi*. Continuaren existint l'Escola de Bibliotecàries, però amb tot el personal destituït, amb l'excepció del seu director; l'Escola d'Agricultura, però sense els professors més assenyalats, i els Serveis Tècnics, que quedaren pràcticament sense personal. De l'Escola del Treball van ser acomiadats el director, el secretari i bona part del professorat, alhora que expulsaren un gran nombre d'estudiants. Alguns dels professors destituïts, amb els alumnes que els seguien, continuaren

66. S. A. [A MASERAS? O F. VALLS TABERNER?] (1924?: 59-60).

67. S. A. «Una carta de Nicolau d'Olwer», *La Publicitat*, núm. 15622, 29 de novembre de 1924, p. 1.

68. GALÍ (1983: 305-306); S. A. [A MASERAS? O F. VALLS TABERNER?] (1924?: 24-25); S. A., *La Vanguardia*, 13 de novembre de 1924.

69. GALÍ, (1983: 306).

les classes gratuïtament i, finalment, constituïren l'Ateneu Polytechnicum sota la direcció de Rafael Campalans, i amb l'ajuda financera tant de Valls i Taberner com d'Alexandre Galí. A més, un grup format per exprofessors, així com per pares i mares d'alumnes de l'antiga Escola Montessori, va crear l'Escola Blanquerna.⁷⁰

L'afer Dwelshauvers va quedar marcat en la memòria de la generació que va viure la Dictadura de Primo de Rivera com un cas «tan deplorable com il·lustre».⁷¹ A tall d'exemple, Claudi Ametlla assegurava que «fou dels primers que assenyalà el caràcter anticatalà del nou règim» i explicava que el professor belga «Divelshauvers [sic]» hauria estat contractat per la Mancomunitat per «explicar uns cursos de Psicologia», però els «savis oficials no veien amb bons ulls això que consideraven com una intromissió estrangera».⁷²

Ametlla recordava també l'enfrontament entre les noves autoritats nomenades per la Dictadura amb els professors i funcionaris de la Mancomunitat que publicaren un escrit per «desagreguar el professor agredit i contenint, a més a més, judicis molt forts contra els autors de la campanya, que no eren solament aquells savis, sinó principalment els polítics favorables a la Dictadura que sempre havien estat adversos a la Mancomunitat». Aquests acomiadaren els signants de l'escrit reivindicant la tasca de Dwelshauvers. Els qui van perdre la feina fundaren l'Ateneu Polytechnicum sota el patronatge «d'alguns patriotes benestants». Els que no signaren l'escrit i els que es retractaren continuaren treballant a la Mancomunitat, però «seguien la sort de llurs escoles. Algunes foren simplement suprimides, quan va desaparèixer la Mancomunitat; i els professors quedaren al carrer [...] altres passaren a dependre de la Diputació».⁷³

Amb l'afer Dwelshauvers la política educativa de la Mancomunitat va rebre un cop mortal. El 27 de maig de 1924 se suspenia el Consell de Pedagogia i des de 1925 ofegaren l'IEC per manca de finançament. Finalment, el 20 de març de 1925, suprimiren la Mancomunitat. A Alfons Sala, derrotat pels *liquidacionistes*, se'l recompensà amb el títol de comte d'Egara, el 26 de maig de 1926.⁷⁴

70. *Ibid.*, 305-306.

71. R. LLATES (1969), *30 anys de vida catalana*, vol. 2, Barcelona, Aedos, p. 502.

72. C. AMETLLA (1979), *Memòries polítiques (1918-1936)*, vol. 2, Barcelona, Catalònia, p. 38-39.

73. *Id.*

74. BALCELLS; PUJOL i SABATER (1996: 225-250).

CONCLUSIONS

L'afer Dwelshauvers era recordat pels que visqueren la Dictadura de Primo de Rivera com l'exemple paradigmàtic de les depuracions i de la repressió cultural del règim dictatorial. Paradoxalment, Eugeni d'Ors, quan era el Pantarca noucentista, elegí Georges Dwelshauvers per a impulsar l'innovador Laboratori de Psicologia, en el marc dels projectes modernitzadors endegats per la Mancomunitat i el mateix d'Ors, *defenestrat*, l'utilitzà posteriorment per a destruir l'obra cultural que ell mateix havia impulsat. No deixa de ser paradoxal que D'Ors acusés el psicòleg flamenc de ser germanòfil i que aquest, el 1926, afirmés que havia estat *purgat* de la Mancomunitat per la seva francofilia.

El Laboratori de Psicologia havia començat a funcionar i a assolir prou rellevància abans de l'adveniment del cop d'Estat de Primo de Rivera per les seves recerques, conferències i activitats. El centre dirigit per Dwelshauvers demostrà ser, quan s'instaurà la Dictadura, la baula feble que utilitzaren els *primoriveristes*, possiblement *orientats* per D'Ors, per a iniciar el desmantellament de la tasca cultural i d'ensenyament de la Mancomunitat. L'atac de les principals autoritats de la Dictadura a la Mancomunitat en contra del psicòleg flamenc generà les protestes públiques dels seus col·legues i dels estudiants vinculats a la Mancomunitat. Aquestes protestes no van poder evitar l'acomiadament del professor belga, alhora que van ser utilitzades per les autoritats favorables a la Dictadura per ensorrar gairebé la totalitat de l'edifici cultural i d'ensenyança bastit d'ençà 1914 per la Mancomunitat. El darrer pas de la política del nou règim fou la demolició total, pels sectors més durs dels partidaris de la Dictadura, de la institució establerta pels catalanistes onze anys abans.

BIBLIOGRAFIA

- AMETLLA, C. *Memòries polítiques (1918-1936)* (1979). Vol. 2. Barcelona: Catalunya.
- BALCELLS, A.; PUJOL, E., i SABATER, J. (1996). *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*. Barcelona: Proa/IEC.
- CALVO, L. (1990). «L'arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya. El projecte noucentista de renovació i institucionalització de l'Etnografia Catalana». *Revista de Dialectologia y Tradiciones Populares*, núm. 45.

JOSEP PICH MITJANA, JORDI SABATER I FREDERIC J. PORTA

- (1994). *Tomàs Carreras i Artau o el tremp de l'etnologia catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CAPDEVILA, J. M. (1965). *Eugeni d'Ors. Etapa barcelonina*. Barcelona: Barcino.
- CASASSAS, J. (1978). «La configuració del sector “intel·lectual-professional” a la Catalunya de la Restauració (a propòsit de Jaume Bofill i Mates)». *Recerques*, núm. 8, p. 103-131.
- (1989). *Intel·lectuals, professionals i polítics a la Catalunya contemporània (1850-1920)*. Sant Cugat del Vallès: Els Llibres de la Frontera.
- (1998). «La història cultural i intel·lectual professional. Una visió personal». *Cercles: revista d'història cultural*, núm. 1, p. 6-11.
- (2004). «Quinze anys. Una biografia intel·lectual col·lectiva». *Cercles: revista d'història cultural*, núm. 7, p. 6-11.
- CASASSAS, J. [coord.] (1999). *Els intel·lectuals i el poder a Catalunya (1808-1975)*. Barcelona: Pòrtic.
- COROMINAS, P. (1974). *Diaris i records. De la Solidaritat al catorze d'abril*. Barcelona: Curial.
- DÍAZ MORENO, M. I. (2016). *Anàlisi crítica de l'obra psicològica de Ramon Turró i Darder (1854-1926), August Pi i Sunyer (1879-1965) i Emili Mira i López (1896-1964) dins el context de consolidació de la psicologia científica a Catalunya*. UAB.
- Digithèque Histoire de l'ULB > Historique > Le libre-examen et Université Nouvelle: la première crise. Consultat el 16 d'abril del 2020.
- DWELSHAUVERS, G. (1924). «A propòsit del Laboratori de Psicologia Experimental». *La Publicitat* (15-IV-1924), p. 1.
- (1926). *La Catalogne et le problème catalan*. París: Librairie Félix Alcan.
- GALÍ, A. (1983). *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya 1900-1936*. Libre IX. Ensenyament Universitari. Barcelona: Fundació Alexandre Galí.
- GONZÁLEZ-AGÀPITO, J.; MAYORDOMO, A.; MARQUÈS, S., i SUREDA, B. (2002). *Tradició i renovació pedagògica. 1898-1939*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat - Institut d'Estudis Catalans.
- JARDÍ, E. (1967). *Eugeni d'Ors. Vida i obra*. Barcelona: Aymà.
- (1999). *El meu pare i el seu món*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

GEORGES DWELSHAUVERS, L'HOME QUE VA SER UTILITZAT PER A COMENÇAR
A DESTRUIR L'OBRA CULTURAL DE LA MANCOMUNITAT

- KIRCHNER, M.; GIMENO, M. C. (1986). «George Dwelshauvers (1867-1937). Fundador del Laboratorio de Psicología Experimental de la Mancomunidad de Cataluña». *Revista de Historia de la Psicología*. Vol. 7, núm. 4.
- LLATES, R. (1969). *30 anys de vida catalana*. Vol. 2, Barcelona: Aedos.
- MALGAND, W. «Dwelshauvers (Georges)». A: CARNOY, H. (1987). *Dictionnaire biographique international des écrivains*. Hildesheim: Olms Verlag.
- MARTÍNEZ FIOI, D. (2010). *Els sindicats de funcionaris de la Generalitat de Catalunya (1931-1939)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2019). *Leviatán en Cataluña. La lucha por la administración de la Generalitat republicana (1931-1939)*. Sevilla: Espuela de Plata.
- NAVARRA, A. (2018). *La escritura y el poder. Vida y ambiciones de Eugenio d'Ors*, Barcelona: Tusquets Editores.
- PLA, J. (1969). *Notes disperses. Obra completa*. Vol. XII. Barcelona: Destino.
- (1977). *Prosperitat i rauxa de Catalunya. Obra completa*. Vol. XXXII. Barcelona: Destino.
- RÀFOLS CASAMADA, J. (2001). «La Naturalesa en l'obra d'Eugeni d'Ors, segon secretari general de l'IEC». A: *L'Aportació cultural i científica de l'Institut d'Estudis Catalans (1907-1997)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- ROIG I ROSSICH, M. (1992). *La Dictadura de Primo de Rivera a Catalunya, un assaig de repressió cultural*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- S. A. (1919) *La Vanguardia* (8-VII-1919), p. 3.
- S. A. [Sense Autor] (1922). «Inauguració del Laboratori de Psicologia Experimental». *La Veu de Catalunya* (21-X-1922), p. 11.
- S. A. (1924?). [Maseras, A.? o Valls Taberner, F.?], *La destitució dels professors de la Universitat nova de Barcelona*, [Barcelona: s. n.].
- S. A. (1924). «Conferència Dwelshauvers». *La Publicitat*, núm. 15622 (22-I-1924), p. 6.
- S. A. (1924). «La nova Mancomunitat. El senyor Sala ha manifestat que l'obra feta té molt de bo, i que, per tant, cal conservar-la i enaltir-la». *La Publicitat*, núm. 15631 (2-II-1924), p. 4.
- S. A. (1924). «Institut d'Estudis Catalans». *La Publicitat* (12-IV-1924), p. 4.
- S. A. (1914). «Una carta a M. Dwelshauvers», *La Veu de Catalunya* (15-IV-1914), p. 5.
- S. A. (1924). «La lletra al prof. Dwelshauvers». *La Veu de Catalunya* (30-IV-1924), p. 3.

- S. A. (1924). «El cas del Prof. Dwelshauvers». *La Veu de Catalunya* (1-V-1924), p. 5.
- S. A. (1924). «La destitució dels professors». *La Veu de Catalunya* (4-V-1924), p. 3.
- S. A. (1924). *Ressorgiment*, any 9, núm. 94 (maig del 1924), p. 1507-1509.
- S. A. (1924). «Una carta de Nicolau d'Olwer». *La Publicitat*, núm. 15622 (29-XI-1924), p. 1.
- S. A. (1925). «Conferència de Georges Dwelshauvers a la Sorbona». *La Publicitat*, núm. 15846 (2-I-1925), p. 4.
- S. A. (1925). «Dwelshauvers, G- L'étude de la pensée. Méthodes et résultats.- Pierre Téqui, París, 22 francs. "Cours et documents de philosophie"», *La Paraula Cristiana*, núm. 124 (abril del 1925), p. 332-333.
- SAIZ, M.; SAIZ, D. (1993). *El establecimiento de la Psicología científica en España*. Barcelona: Avesta.
- (1996). «El Laboratorio de Psicología Experimental de la Mancomunidad de Cataluña». *Revista de Historia de la Psicología*. Vol. 17, núm. 3-4.
- (1997). «El trabajo experimental de Georges Dwelshauvers en su etapa barcelonesa del Laboratorio de Psicología Experimental de la Mancomunidad de Cataluña». *Revista de Historia de la Psicología*. Vol. 18, núm. 1-2.
- SIGUAN, M. (1981). *La psicología a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62.
- SIGUAN, M.; KIRCHNER, M. (2001). «Georges Dwelshauvers. Un psicólogo flamenco en Cataluña», *Anuario de Psicología*. Vol. 32, núm. 1.
- (2006). *George Dwelshauvers i els començaments de la psicologia experimental a Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- UCELAY-DA CAL, E. (1987). «La Diputació i la Mancomunitat». A: *Història de la Diputació de Barcelona*. Vol II. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- UCELAY-DA CAL, E.; PICH, J., i GONZÀLEZ, A. (2019). *L'aparença d'un poder propi. La Mancomunitat de Catalunya i el catalanisme*. Catarroja-Barcelona: Afers.
- Unitats 2737, 2739, 2886, 2907, 3743 i 3752, i al lligall núm. 4486 de la UI 70 de l'Arxiu de la Diputació de Barcelona.
- VARELA, J. (2017). *Eugenio d'Ors (1881-1954)*. Barcelona: RBA.
- VILLAGRASA, F. (2015). *Mancomunitat i ciència, la modernització de la cultura catalana*. Catarroja-Barcelona-Palma: Editorial Afers.